

(Polemika s Ferdinandem Peroutkou)

Při malém výletu do literatury dopustil jste se několika ne odborností, a tu pro větší správnost (a nikoliv proto, abych otrásl Vaším soudem) chci uvést několik výňatků ze stati o slovesné tvorbě a literární kritice. Snad Vy sám nepovažujete svoje mínění za víc než za hlas čtenáře určitého vkusu, ale slyším zvoniti ostruhy, které jste si vysloužil mluvě o jiných věcech, nemohu přehlédnouti povýšenost, s níž pojednáváte o stylu mých knížek, a znám váhu Vašeho mínění. Zmíněné zásluhy a pocty Vám přiznává ta část veřejnosti, ke které jsem se neobracel o slyšení, ale nyní Vám budu zavázán, poskytnete-li mi příležitost poukázati ve věcech krásné literatury na jiné stanovisko, než je to, které zastává Vaše autorita. Vedle toho, že si věci živě přeji, zdálo by se mi i neslušné neodpovědět na Vaši horlivost.

První část Vašeho článku pojednává o humoru, upíráte mi právo mluvit o něm a uvádíte, co si o humoru ve shodě s Durdíkem sám myslíte. Při tom se mi zdá jenom to nenáležitě, že jste se neobeznámil s obsahem přednášky. Domnívám se, že doposud platí podmínka znáti to, proti čemu píšeme, a Vy si libujete, že jste při věci nebyl! („Neasistoval jsem žádnému z těchto výkonů, a poněvadž chci býti upřímný, neřeknu ani, že bohužel —“) Stať vyšla tiskem, nepochybuji, že by Vám byla vnukla mnohou polemickou myšlenku (neboť to, co označujete za humor, bylo v ní uvedeno jako věc nepodstatná), nepochybuji, že byste shledal lepší důvody k pohoršení se, než je Vaše „předpokládám, že...“

Zajisté nemluvíme proto, abychom se navzájem přesvědčovali a obraceli na víru. Jsem bez ctižádosti zvítěziti v tomto dialogu, podržte si své mínění, ale proč psáti po způsobu večerníků, že „jezdím po městech republiky přednášeje“, proč mluvit o módě a samolibé „snaze všemu rozuměti“,

jež jak pravíte mě „nepochybně má k tomu, abych táhl za jeden provaz s humoristy“? Myslím, že chcete přesvědčiti čtenáře o mém dryáčnictví jen proto, abyste stůj co stůj prohodil vtip, ježž okořeníte letmou omluvou. Podržme si každý svůj způsob řeči, Vy takto humorný a já svůj, ale třeba bych nebyl ani za mák, jak pravíte, humorným auktoem, přece mi dovolte míti názor o humoru. Vždyť koneckonců a vzdor vši bídě jsem přece jakýsi spisovatel, a to jsou věci mého odboru.

Pokud jde o *Poslední soud*, chtěl bych, pane redaktore, připomenouti, že skutečnost je nezávislá od toho, co dovedete. („Mohlo by se snad žádati, abychom oddělili otázku románu od otázky stylu, ve kterém byl sepsán. Přiznávám, že to dovedu právě tak málo jako oddělit otázku pokrmu od otázky chuti.“) Odděliti otázku románu (míníte snad fabuli) od otázky stylu? Otázku pokrmu od otázky chuti? Nevím, tvoří-li otázky jednotu, ale chuť a pokrm opravdu existují samy o sobě a Vy jste je spojil žvýkaje. Ale snad bylo chybné jenom přirovnání. Uchylme se raději z přírodních věd k filologii. Úkolem slovesného umění je tvořiti slovesné hodnoty, k tomu konci užívá se jazyka spisovného, při němž je úloha záměrnosti na výsost zvětšena. Tak vzniká básnická řeč a tento jazyk krásné literatury nelze zaměňovati s jazykem sdělovacím. Myslím, že by toto rozdělení nemělo pro Vás ceny, kdybych je nemohl opřít citátem z přednášky V. Mathesia, otištěné v knize Sborník přednášek pronesených na prvním sjezdu čsl. profesorů filosofie, filologie a historie v Praze.

„...Řeč nemá jen funkci prostě sdělnou, třebaže v denním životě tato funkce převládá. Velmi důležitá je i její funkce výrazová, tj. vyjadřování pro výraz sám beze všeho ohledu na posluchače, a její funkce formulační, tj. přesné a podrobné zachycování komplikovaného myšlení. Díváme-li se na problém účelnosti prostředků vyjadřovacích z tohoto stanoviska, dospíváme k jiným kritériím funkčním, než k jakým se dospívá ze stanoviska funkce pouze sdělné. Chceme mít přece jazyk, který by hověl nejvyšším požadavkům kulturního života ve všech jeho formách, a proto musíme od něho požadovati předně bohatost a tvárnost, která by sdostatek volnosti skýtala nejrůznějším potřebám, zejména výrazovým.“ — „Vyjadřovací prostředky každé doby jsou něčím osobitým a ne-

dají se beze zbytku ukojiti možnostmi, které nám poskytuje vzor doby minulé. Nestačí ani rozšiřovati takové možnosti postupem analogickým — vždy je zapotřebí originálního úsilí jednotlivců, nadaných jazykovou tvořivostí.“ — „Jazykozpytec, pohlížející na jazyk ze stanoviska funkčního, podává si tedy v otázce jazykové správnosti ruku s umělcem jazykově tvořícím. Není to náhoda. Tato blízkost nové lingvistiky a krásné literatury se osvědčuje i jinde. Nová lingvistika pomáhá klásti základy pro novou vědu o básnické formě...“

Nechci omlouvatí své práce vědeckostí profesora V. Mathesia a nechci vztahovati na sebe čest, že moje práce je toho druhu, o němž pan profesor mluví, jde mi jen o to, abych uvedl správné stanovisko. Dovolte, abych citoval dále.

Na I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 předložil Lingvistický kroužek formulaci problému takto:

„...Básnická řeč z hlediska synchronického má formu básnického vyjádření (parole), tedy individuálního tvůrčího aktu, hodnoceného na pozadí aktuální básnické tradice (básnický jazyk — langue) z jedné strany a na pozadí soudobého sdělovacího jazyka z druhé strany. Vzájemný vztah básnické řeči k těmto dvěma jazykovým systémům je složitý a mnohotvárný a má býti bedlivě zkoumán jak synchronicky, tak i diachronicky. Specifickou vlastností básnické řeči je zdůraznění momentu zápasu a přeformování, přičemž ráz, směr i měřítko přeformování bývají velmi různé...“ „... z teze, že je básnická řeč zaměřena na vyjadřování samo, plyne, že všechny vrstvy jazykového systému mající ve sdělovací řeči jen služebnou úlohu, nabývají v básnické řeči větší nebo menší samostatné hodnoty...“

„... (Básnický slovník) odráží se buď od dané básnické tradice nebo od sdělovacího jazyka. Nezvyklá slova (neologismy, barbarismy, archaismy atd.) jsou básnicky hodnotná už tím, že se liší od běžných slov sdělovací řeči svou zvukovou účinností, poněvadž běžná slova následkem častého užívání nejsou dopodrobna vnímána v svém zvukovém složení, nýbrž toliko se odhadují; nezvyklá slova obohacují dále sémantickou a stylistickou mnohotvárnost básnického slovníka.“

„...Badatel se musí vyvarovati egocentrismu, totiž rozboru

a hodnocení básnických faktů minulosti anebo faktů jiných národů pod zorným úhlem básnických návyků badatele samého a uměleckých norem, v kterých byl vychován...“

„...Tak organizačním příznakem básnictví je zaměření na slovní vyjádření. Znak je dominantou v uměleckém systému, a činí-li literární historik hlavním předmětem svého bádání nikoliv znak, nýbrž to, co se vyznačuje, probírá-li ideologii literárního díla jako veličinu neodvislou, autonomní, porušuje hierarchii hodnot struktury, kterou zkoumá.“

„...Je nutné zkoumati básnický jazyk sám o sobě...“

Zatímco jste, pane redaktore, váhal „definitivně a nesmiřitelně se rozzlobiti“ na můj styl, zatímco vás přepadal hněv a než Vás ovládl, literární kritika (totiž ta současná) opustila Vaše stanovisko. Přijměte tento filologický lék proti zlosti. Jsem zcela jist, že moderní lingvistika znemožní napříště nájezdy kritiky, jež se rozzlobila, a bude žádati odbornosti. Slovesnost, řeč a slovo, jehož samostatná existence ze stanoviska funkčního je zřejmá (prof. Mathesius), tvoří obsah literatury.

Každé řeči předchází úsilí vyjádřiti se a je velmi pravděpodobno, že intenzita výrazu je mu úměrná. K mému podivu změřil jste, pane redaktore, kapky potu a krve, které jsem prolil nad Posledním soudem. A co více! Přiznáváte mým větám (snad jen zaslepen hněvem) vlastnosti zápasu („...boj se stylem, z něhož vychází sloup prachu“), žel, bojím se, že jsem psal příliš snadno a že nedoženu v této věci chvály, k níž byste mě omylem odsoudil. Kdyby tomu bylo tak, jak pravíte, mohl bych se totiž opřít o větu již citovanou („...specifickou vlastností básnické řeči je zdůrazňování zápasu a přetváření...“); nevím, jak naložíte, pane redaktore, s tvrzením, že deformace je nevyhnutelným předpokladem každé umělecké práce. Jsem o tom přesvědčen, a proto záměrně porušuji slovosled, větnou skladbu a systém jazykových konvencí, kdykoliv si těchto změn (jež nejsou bez zákonitosti) vyžaduje slovesná výraznost, to jest: rytmus, znění, přízvuk, pohnutí citové, novost či sešlost výrazu a konečně jeho obsah. Vy ovšem trváte na výrazu obyčejném a chcete nějaké poslání fabulistické a věcné. Na rozdíl od Vás věřím, že úkolem literatury je básnití a vyvolávati básnivé stavy u čtenářů. A tak mám dojem, že je nespravedlivé, jestliže zakazujete

básníkům (a mně, pokud jím jsem), aby užívali asociací a negativních příměrů; to přece aktualizuje hodnoty. Vždyť Vy sám botanizujete na těchto loukách a věru není věci dost vzdálené (výstava plnovousu) a není věci dost všední (dej nám pokoj), abyste ji nevčlenil do své stati. Vy si ovšem počínáte mírně a já obžerně. Snad proto, že píšete články pro zábavu a poučení a já jsem chtěl psát o zmatcích a strachu. Některé obrazy a některé obraty v Posledním soudu jsou míněny s posměchem; rád bych aspoň poslední z nich uvedl na pravou míru: Ryba je opravdu chytána, a nikoliv těžko skolitelná, muž je německého původu, a nikoliv složený, drátek nadhlavníku opravdu nepropichuje hvězdáře jako loutku, vejce rozmaru nikdo nevyšedí!

Jaké nedorozumění!

Filologie, kterou jsem citoval, mě omluví, že jsem nena-psal místo užitého výrazu, jak byste si přál Vy „vlez mi na záda“. Úhrnem se mi zdají Vaše rady troufalé a způsob psaní bláhovým vynášením se. Chcete buditi zdání, že víte, co bych rád představil, čemu neodolám atd. Dobrá. Popřál jste si, jak náleží, sytých výrazů mluvě o „knedlíku v peři“, o „výstavě kuriozit“ a tak podobně. Zajisté jste rozesmál svůj parter. Myslím, že Vás zavazuje k této taškařici pověst auktora, který o všem pojedná s humorem. Nicméně bude-li Vám, pane redaktore, napříště možno zdržeti se, učinite tak. A kdybyste přece někdy mluvil o mojí práci, nepoklepávejte mi přitom na rameno.

S díkem za uveřejnění ve Vaší Přítomnosti.